

Maastike väärtused

Põlva valla üldplaneering

Sisukord

Kiidjärve-Kärsa	1
Vana Tartu-Võru maantee ehk Postitee ja Tilleorg-Lauriorg	3
Rasina asundusküla.....	6
Põlva järve, Orajõe ja Peri oja lähiümbrus	7
Arniku	8

Kiidjärve-Kärsa

(maakondliku tähtsusega väärtuslik maastik)

Väärtusliku maastiku ala hulka kuuluvad Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala, Valgesoo looduskaitseala, Akste looduskaitseala, Laari männi geenireservimetsad ja looduskaitse all olev Kiidjärve mõisa park. Ala läbiva Ahja jõe loogete sisse jääv metsaga kaetud ala on erakordselt rikas mitmesuguste arheoloogiliste ja kultuurilis-ajalooliste huviväärsuste poolest. Valgesoo küla, aga ka teised asulad, on hästi säilinud külastruktuuriga. Ala põhjatipus lisanduvad omaette väärtusena muinsuskaitse all olev Ahja mõisahooned ja park, kusjuures park on lisaks ka looduskaitse all.

Alal väärib väljatoomist Akste oja org - ala, kus hooned paigutuvad huvitava maastikureljeefi nõlvale ja orgu ning Kärsa külas asuv nn Popsikurmu - piirkonnale omaste väikesemahuliste vanade popsikohtadega ala.

Väärtuslik maastik piirneb kirdeservas **Ahja - Kärsa** väärtusliku teelõiguga mille asukoht kattub juba rootsiaegse Räpina-Tartu põhimaantee trassiga. Muinasaegsele asutusele viitavad Kärsa külas asuvad asulakoht, kivikalme ja kääbas, teetrassile lisanduvad hilisemad kihistused, mis on seotud juba Ahja rüütlimõisa kui keskuse ja selle lähima tagamaa ehk Ahja alevi asustasajalooga ja Tuglase „Väikese Illimari“ maastikuga.

Üldplaneering teeb ettepaneku määratleda väärtusliku teena **Kärsa-Akste-Kiidjärve** teelõik. Kärsa kõrtsi - üks pikemaid ja paremini säilinud, ühe talliga ja ulualuseta maanteekõrte Lõuna-Eestis - juures algava tee lõik Akstest Kiidjärveni ja sealt edasi ka Koorvereni, on märgitud juba Rückeri kaardil (1839) ja kulgeb siiani samal trassil. Tee piirneb Valgesoo maastikukaitsealaga ja on nauditav eelkõige männimetsade ja

loogelise trassi tõttu. Tee ääres on mitmeid vanemale asutusele viitavaid mälestisi ja loodusväärtusi, piirkonna kohta on Liivi- ja Põhjasõja-aegseid legende lahingu- ja laagrikohtadest. Väärtuslik teelõik lõppeb Kiidjärvel: vesiveski, veskisilla ja mõisapargi juures.

Peamised väärtused:

- kultuurilis-ajalooline
- ühe aja maakasutus
- looduslik
- esteetiline
- rekreatiivne
- üksikobjektide kogum
- kohalik huvi

Joonis 1. Kiidjärve-Kärša väärtuslik maastik

Vana Tartu-Võru maantee ehk Postitee ja Tilleorg-Lauriorg (maakondliku tähtsusega väärtuslikud maastikud)

Postitee ehk ajalooline Tartu-Võru maantee on turisminduse seisukohast kahtlemata piirkonna olulisim tee. Muinasajal tee tervikuna kasutust ei leidnud ja kulges lõiguti praegusega võrreldes mõnevõrra erinevalt. Maantee tekkelugu ulatub 1818. aastasse kui Liivimaa kindralkuberner Ph. Paulucci sai tsaar Aleksander I loa selle postimaantee rajamiseks ning postijaamade ehitamiseks. Liivimaa rüütelkonna vastuseisu tõttu jäi tee aga tookord ehitamata. Tee ehitati alles Krimmi sõja ajal (1853-1856). Esialgu kasutati jaamadena teeäärseid kõrtse, hiljem ehitati postijaamad Varbusele ja Maidlasse.

Väärtusliku maastiku koosseisu on haaratud tee koos ümbritseva alaga. Praegune tee järgib just Ihamarust lõuna pool oma ajaloolist, keskajal alguse saanud ja Rootsi ajal lõplikul kujul väljakujunenud trassi ning toonast maastikulist situatsiooni. Ihamaru-Tartu lõik rajati ilmselt alles pärast Võru linna rajamist 18. sajandi lõpul ning postitee sisseseadmist. Tiheasustus tekkis postitee äärde alles 19. sajandil (sh maanteeekõrtside võrgustik, millest tänapäevani on ajaloolisel kujul alles vaid Varbuse ja Mustajõe kõrts – viimane küll võib olla juba Rootsi-aegne, st 17. sajandil rajatud) ja külade struktuur on suures osas oma senise kuju säilitanud tänapäevani.

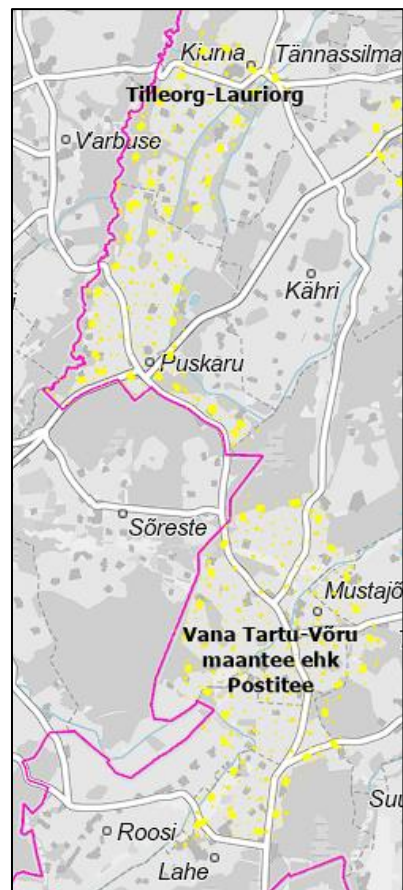
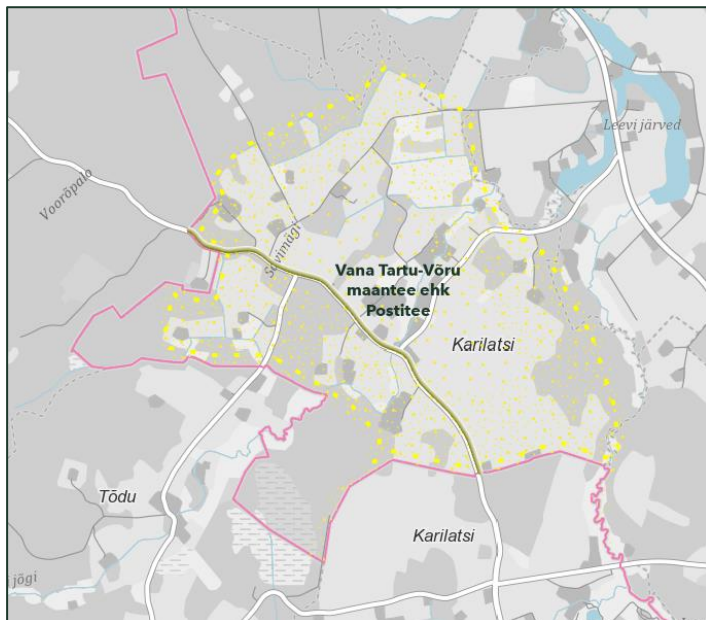
Ahja jõe ürgoru kõrgel läänekaldal paiknev viikingiaegne asulakoht (Kantsimägi, ei jää Põlva valda) asub Kagu-Eesti peamiseks suhtlusliiniks olnud Tartu-Kirumpää-Vastseliina tee ajaloolise Ihamaru-Kirumpää lõigul ja kuigi on alust arvata (Veldi 2009), et linnuse asustamise ajal kasutati primaarse liikumistena pigem Ahja jõge ja ka rootsiaegsetel kaartidel läheb tee kaarega Tilleorust mööda, oli Kantsimärgi viikingiajal tõenäoliselt küllalt keskne linnus ümbruskonnas (lähim samaväärne naaber Rosma linnus linnulennult u 10 km kaugusel).

Tilleoru-Laurioru väärtuslik maastik kulgeb risti Vana Tartu-Võru maantee väärtusliku maastikuga ning kattub sellega Puskaru külas. Väärtuslik maastik Põlva vallas kulgeb Tilleorust mööda Ahja jõe keskjooksu orgu Kiuma külani, hõlmates orule lisaks ümbritesvat asustust. Maastiku väärtuslikest objektidest jääb Põlva valda üksnes Ahja jõe paremkaldale jääv osa Tilleorust, mille peamiseks väärtuseks ongi reljeef. Väärtuslikule maastikule ulatub Tilleoru maastikukaitseala.

Külade struktuur on maastikel suures osas oma senise kuju säilitanud tänapäevani. Postitee maastiku lõunatipus asuv Põlgaste mõisa park on muinsus- kui looduskaitse all. Postitee on üldplaneeringus kogu ulatuses määratud väärtuslikuks teeks.

Peamised väärtused:

- kultuurilis-ajalooline
- ühe aja maakasutus
- looduslik
- esteetiline
- rekreatiivne
- kohalik huvi

Joonis 2 ja 3. Vana Tartu-Võru maantee eht Postitee ja Tilleorg-Lauriorg vääruslikud maastikud

Üldplaneeringus täpsustatakse väärtusliku maastiku piiri Lahe ja Puskaru külas.

Postiteele on koostatud hoolduskava (Artes Terrae OÜ, 2003) ja hooldusplaan (Artes Terrae OÜ 2005, samuti töös „Postitee väikevormid ja disainielemendid“ (Laika, Belka ja Strelka OÜ 2007). 2009. a on Transpordiameti (siis Maanteeamet), Keskkonnaameti, RMK, Kanepi Vallavalitsuse, Põlva Vallavalitsuse, Võru Vallavalitsuse ja MTÜ Postitee vahel sõlmitud ühiste kavatsuste protokoll Postitee korrashoiuks ja arendamiseks.

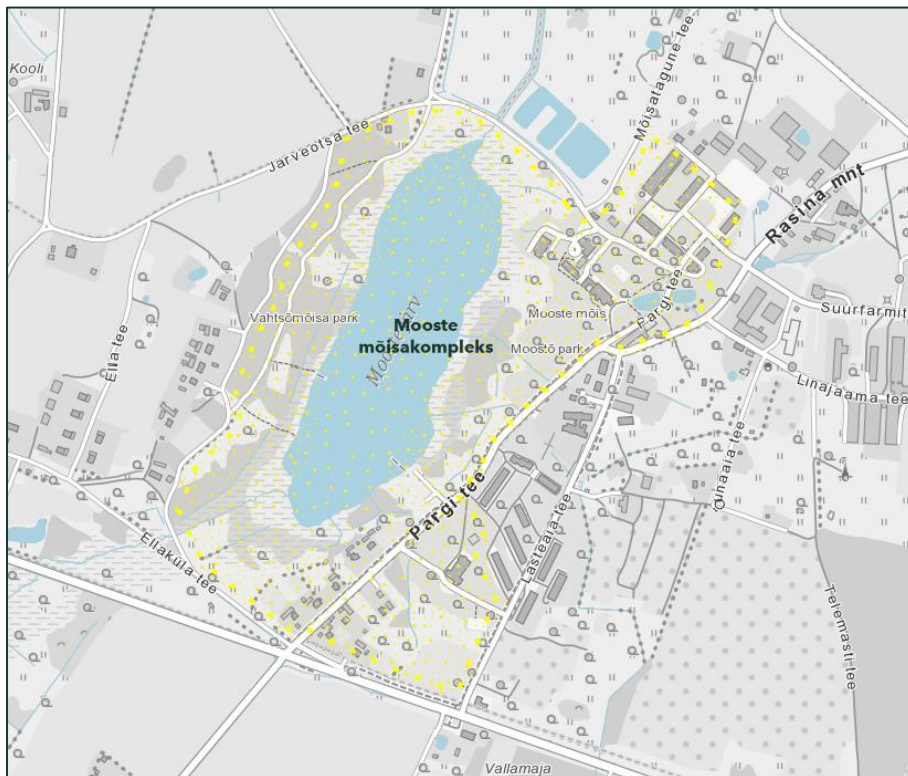
(maakondliku tähtsusega väärtuslik maastik)

Mooste (end. Moisekatsi, praegune nimi 'Mooste' tuleneb kohaliku rahva kõnepruugist) mõis, park ja järv hõlmavad ala suurusega 1 km². Mooste mõis kujunes välja 16. sajandi lõpul. Suurejooneline mõisakompleks on ehitatud historitsistlikus stiilis. Mõisale annab ilmet ümbritsev park, mis on rajatud inglise stiilis. Kõik alleed avavad kauni vaate Mooste järvele. Mooste mõisas olles avastate enda ümber nii mõnedki tuttavad paigad – siin on tänu ülihästi säilinud mõisakompleksile filmitegijate üks meelispaikadest. Näha on häärber, majandushooned, 2,5 – 3,0 m kõrgune ringmüür, mille omapäraseim vaatamisväärsus on kirdenurgas asuv kellatorn, suur park. Mooste mõisa tootmishooned pärinevad 20. saj algusest, olles I vabariigi ajal parimad tootmishooned. Arvatavalt 1909.a. valminud häärber on monumentaalne, kõrge kiltkivikatuse ning heimatstiilile omaste värvirõõmsate fassaadidega. Hoones võib leida nii puhtalt juugendliku kui ka neoklassitsistliku lahendusega ruume. Terve mõisakompleks on Mooste valla sümbol. Mooste ümbrus on vahelduva reljeefiga, mitmekesise maastikuga ala.

Peamised väärtused:

- kultuurilis-ajalooline
- üksikobjektide kogum
- esteetiline
- kohalik huvi

Mooste mõis, mõisakompleksi hooned, park ja alleed on tunnistatud kultuurimälestisteks, mõisa park on lisaks looduskaitse all.

Joonis 4. Mooste mõisakomplaksi väärtuslik maastik

Üldplaneeringus täpsustatakse väärtusliku maastiku piiri Mooste aleviku sees.

(maakondliku tähtsusega väärtuslik maastik)

Peamised väärtused:

- ühe aja maakasutus
- esteetiline

[illegible]

Joonis 5. Rasina asundusküla väärtuslik maastik

Põlva järve, Orajõe ja Peri oja lähiümbrus

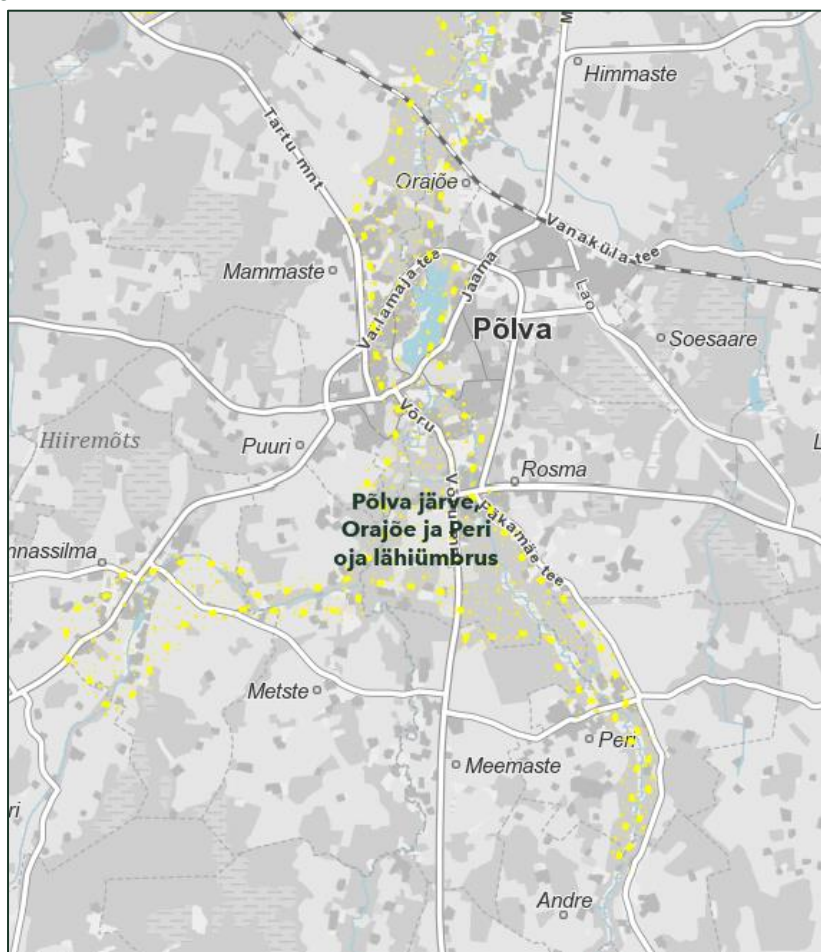
(maakondliku tähtsusega väärtuslik maastik)

Ala läbib põhja-lõunasuunaline Ora org, mis on kuni 30 m sügav ja järskude veergudega. Oru lammil kerkib üksikuid seljakuid ja kupleid, näiteks Intsikurmu mägi. Põlva linna lähemas ümbruses, eriti põhja pool, pakub Ora org huvitavaid vaateid. Üsna Põlva lähedal, linnast lõuna pool suubub Rosma kohal Ora ürgorgu Peri org. Lisaorud liigestavad ürgoru veerud arvukaiks neemikuiks.

Alal asub mitmeid kultuurilis-ajalooliselt väärtuslikke objekte, näiteks looduskaitse all olev Intsikurmu parkmets, Rosma linnamägi või esimesena Eestis riikliku kaitse alla võetud Rosma ristimets. Väärtuslikuks maastikuks tunnistatud alale jääb Põlva linn.

Peamised väärtused:

- kultuurilis-ajalooline
- üksikobjektide kogum
- looduslik
- rekreatiivne
- kohalik huvi
- esteetiline

Joonis 6. Põlva järve, Orajõe ja Peri oja lähiümbruse väärtuslik maastik

Üldplaneeringuga täpsustatakse väärtusliku maastiku piiri Peri külas.

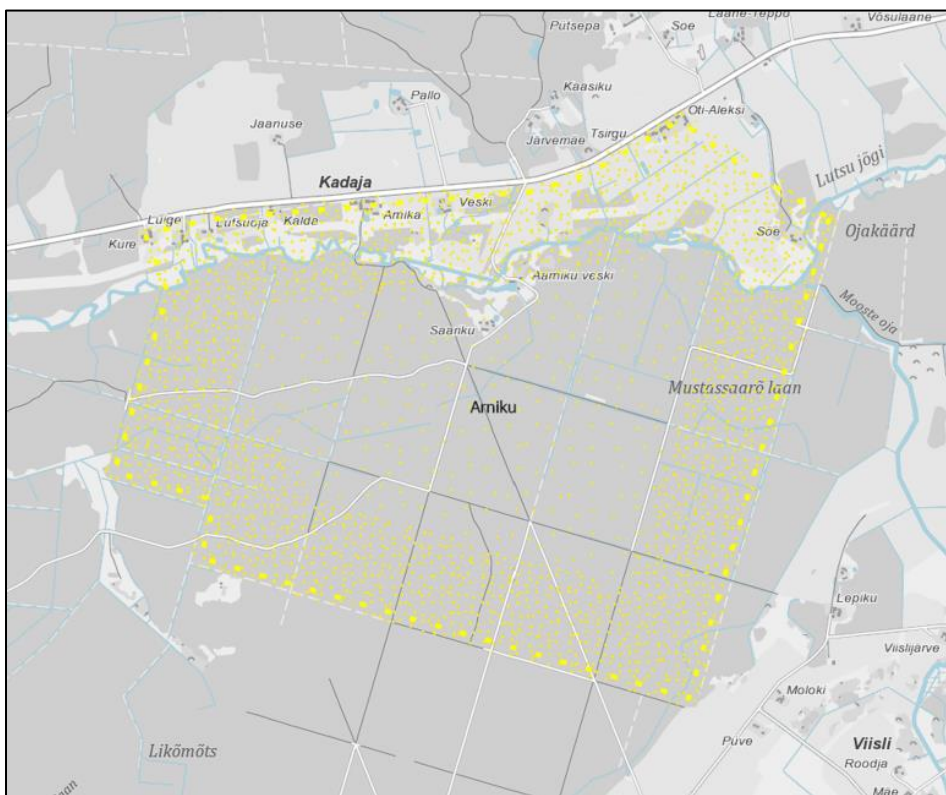
Arniku

(kohaliku tähtsusega väärtuslik maastik)

Ala suurus on 6 km², hõlmates kauni liivapinnalise männimetsa Lutsu jõe lõunakaldal Rasina ja Mooste vahel. Ala peamine väärtus seisneb Arniku kääbastikus, kuid piirkond on tuntud ka seene- ja marjametsana. Lutsu jõel paiknevad ka mõned vanad vesiveskid. Eri aegedel on kasutatud nii nimekuju Aarniku, kui Arniku.

Peamised väärtused:

- kultuurilis-ajalooline
- ajaloo kontsentraat
- looduslik
- rekreatiivne

Joonis 7. Kohaliku tähtsusega Arniku maastik

Põlva vald tegi üldplaneeringuga ettepaneku muuta Põlva maakonnaplaneeringut 2030+ ning arvata Arniku väärtuslike maastike hulgast välja. Vastuvõetud üldplaneeringus oli järgmine tekst: „1.2.5. Lutsu jõe lõunakaldal Rasina ja Mooste vahel asub kauni liivapinnalise männimetsaga Arniku III tähtsusklassi (kohaliku tähtsusega) väärtuslik maastik, mille peamine väärtus seisneb sealses kääbastikus. Väärtuslikuks maastikuks määramise selgitusena on välja toodud, et tegemist on ka tuntud ka seene- ja marjametsaga. 6,2 km² suurusest alast 5,1 km² ehk 82 % on kaetud metsaga, mis on suuresti riigile kuuluv. Alal asub 40 kultuurimälestiseks tunnistatud kääbast, kus tegutsemist reguleerib vastav õigusakt. Väärtuslike maastike säilitamiseks seatud tingimused käsitlevad peaaesjalikult ehitamisega seonduvat ning ei reguleeri metsamajanduslikke tegevusi ega taga seene- ja marjametsa säilimist. Arniku väärtuslik maastik asub rohevõrgustiku tugialal ning üldplaneering määrab senise väärtusliku

maastiku metsaala kõrge puhkeväärtusega alaks (pt 7.5.). Eeltoodule tuginedes teeb üldplaneering ettepaneku muuta maakonnaplaneeringut ning arvata kohaliku tähtsusega Arniku maastik väärtuslike maastike hulgast välja."

Üldplaneeringu heakskiitmise kirjas (10.06.2024 kiri nr 14-3/1192-8) ei nõustunud ministeerium maakonnaplaneeringu muutmise ettepanekuga arvata Arniku maastik väärtuslike maastike hulgast välja. Ministeerium tõi kirjas välja järgmise: „*Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumi hinnangul pole põhjendatud Arniku maastiku välja arvamine väärtusliku maastike hulgast, kuna üldplaneering on maakonnaplaneeringuga kooskõlas ning ei taksita üldplaneeringuga kavandatud tegevust, sest võrreldes maakonnaplaneeringu kehtestamisega pole väärtused aja jooksul kadunud.*”

Kuna maakonnaplaneeringu muutmiseks nõusoleku andmine või sellest keeldumine kuulub ministeeriumi pädevusse, aktsepteeris Põlva Vallavolikogu ministeeriumi seisukohta ja Arniku väärtusliku maastiku piir kanti üldplaneeringusse.